

Igor Panasiuk

ORCID: 0000-0002-0121-8058
Akademia im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

Problematyka tłumaczenia w aspekcie komunikacji interkulturowej

Streszczenie

Tematem tego artykułu jest zastosowanie teorii lakun z rosyjskiej etnopsycholingwistyki w obrębie teorii przekładu. Proces tłumaczenia jest przedstawiony jako proces komunikacji interkulturowej, w którym wyjściowym punktem tworzenia ekwiwalencji jest uwzględnienie różnic interkulturowych, tzw. lakun. Ten fakt powoduje zmianę perspektywy procesu tłumaczenia. Lakuna jest więc czynnikiem dla semantycznej mierzalności ekwiwalencji.

Słowa kluczowe: psycholingwistyka, etnopsycholingwistyka, komunikacja interkulturowa, lakuna, teoria lakun, model lakun, ekwiwalencja, inwariantność, adekwatność

Tłumaczenie języków i kultur stanowi centralny aspekt translatologii, wyrażający się w ciągłych poszukiwaniach dróg optymalizacji komunikacji między kulturami. Ten proces uwidacznia się w translatologii poprzez powstawanie nowych szkół i teorii, których celem jest opis procesu tłumaczenia i przedstawienie optymalnego rozwiązania dla jego przebiegu. Każda z tych teorii wnosi swój przyczynek do komunikacji interkulturowej. Współdziałając, tworzą razem translatologię.

Poniższy artykuł podejmuje próbę umiejscowienia w ramach translatologii nowej teorii, która może nie tylko zoptymalizować proces komunikacji interkulturowej, ale również go zintensyfikować. Chodzi tu o tak zwaną teorię lakun, wywodzącą się z rosyjskiej etnopsycholingwistyki, dziedziny badań kulturoznawczych, nieznaną szerzej w zachodnioeuropejskim dyskursie języko- i kulturoznawczym, jednak wartej uwagi. Centralną kategorią tej teorii jest *lakuna*. Termin ten oznacza każdą interkulturową różnicę znaczeniową i dlatego może zostać użyty w wielu zakresach badań języko- i kulturoznawczych. Umiejscowienie, względnie zastosowanie tej teorii w translatologii wymaga wyjaśnienia fenomenu interkulturowej różnicy znaczeniowej, jej semiotycznej natury, natomiast metoda badania teorii lakun, model lakun, wymaga sprecyzowania pod kątem translatorycznym.

Etnopsycholingwistyka

Etnopsycholingwistyczne badania problematyki interkulturowej mają swój początek w połowie lat siedemdziesiątych w moskiewskiej szkole psycholingwistycznej (A. A. Leontjew, E. F. Tarasow, Ju. A. Sorokin, N. Ufimcewa), która wyrosła na gruncie kulturowo-historycznej psychologii L. Wygockiego i teorii działalności A. N. Leontjewa. Teoria działalności rozwinięta została przez A. A. Leontjewa w latach sześćdziesiątych w teorię czynności mowy, która stała się w ten sposób bazą rosyjskiej psycholingwistyki, różniącej się od zachodnich behawiorystycznych szkół Chomskiego i Millera. W centrum badań stoi mentalne produkowanie wypowiedzi przez człowieka, które jest ukierunkowane celowo i dochodzi do skutku poprzez czynny proces działalności. Nurt behawiorystyczny stał na następującym stanowisku: Mentalne odbicie rzeczywistości względnie jej prymarna kognitywna kategoryzacja następuje przez zewnętrzny bodziec, obiekt, który przyjmuje w ludzkim mózgu formę mentalnej postaci, przechodzącej ostatecznie w ciąg głosek, w mowę.

Ten behawiorystyczny model został poddany przez moskiewską psycholingwistykę krytyce, odnoszącej się do tego, że podmiotowi w tym modelu przypada jedynie funkcja bierna – bycie stymulowanym przez bodziec zewnętrzny. W przeciwieństwie do tego psycholingwiści centralnym punktem swojego modelu tworzenia mowy uczynili podmiot, któremu przydzielono funkcję czynną, polegającą na wykonywaniu działalności. Segmentacja pozajęzykowej rzeczywistości, jej kognitywne badanie następuje zatem w procesie aktywnego działania przez człowieka, który przyswojonymi sobie znaczeniami posługuje się jako instrumentami (narzędziami) w procesie czynności mowy. Proces czynności mowy może więc być postrzegany jako proces komunikacji, który funkcjonuje poprzez zastosowanie instrumentów (znaczeń) w określonych, przez samego człowieka stworzonych, kontekstach. Czynność mowy człowieka przyczynia się do dalszej (sekundarnej) kategoryzacji pozajęzykowej rzeczywistości, która charakteryzuje się coraz wyrazistszą indywidualizacją dla poszczególnych języków względnie kultur. Kulturowa specyfika językowej segmentacji świata otaczającego człowieka zasadza się na kulturowej, albo jak to określali psycholingwiści, narodowo-kulturowej specyfice poszczególnych czynności, na tak zwanych wzorach czynności. To doprowadziło do stworzenia w ramach psycholingwistyki nowej dyscypliny – etnopsycholingwistyki, która miała się zajmować różnicami w realizacji wzorów czynności w różnych kulturach. To skłoniło psycholingwistów do wprowadzenia nowej kategorii, za pomocą której można opisać, wskazać względnie zobrazować każdą interkulturową różnicę

znaczenia. Jurijowi Sorokinowi¹ zawdzięczamy powstanie teorii lakun, której centralne pojęcie pochodzi z kontrastywnej lingwistyki (przede wszystkim Jurij Stepanov². Rozwój całej taksonomii różnic znaczeniowych zapoczątkowała we wczesnych latach osiemdziesiątych Irina Markovina³.

Etnopsycholingwiści uważali proces komunikacji interkulturowej generalnie za możliwy. To twierdzenie uzasadniali z jednej strony faktem, że cała kultura ludzka nie posiada absolutnie oryginalnych kodów, co powoduje, że komunikacja między pojedynczymi lokalnymi kulturami zasadniczo jest możliwa. Z drugiej strony kultura ludzka nie zna żadnych absolutnie jednoznacznych, nieredundantnych kodów, dlatego też proces interkulturowej komunikacji przebiega z różnym stopniem zrozumienia, zależnie od dystansu dzielącego kultury i osobistej relewancji komunikacji międzykulturowej. Oznacza to, że każda kultura jako kod informacyjny wykazuje segmenty nieprzystające do kodu innej kultury. To warunkuje etnopsycholingwistyczną hipotezę o lakunowym charakterze informacji biorących udział w interkulturowej komunikacji. Dla znaczeń, które powstały w procesie czynności mowy (procesie wtórnej kategoryzacji rzeczywistości pozajęzykowej) oznacza to w porównaniu międzykulturowym niekompatybilności między porównywanymi lub tłumaczonymi znaczeniami. Te niekompatybilności to nic innego jak lakuny. Dlatego lakuna może być definiowana jako sygnał kulturowej specyfiki w sytuacji międzykulturowego kontaktu, oznaczający każdą różnicę znaczeniową, dającą się w sytuacji kontrastu semantycznie zmierzyć.

Teoria lakun

Etnopsycholingwistyczne podejście do refleksji nad fenomenem lakun okazuje się być rozdwojone: etnopsycholingwiści widzą lakunę zarówno w interkulturowej różnicy, jak też w znaczeniu, które tę różnicę powoduje w porównaniu interkulturowym. Należy zwrócić tutaj uwagę na rozróżnienie pomiędzy lakunami a symbolami poczynione przez Ertelt-Vieth⁴ w analizie symboli i lakun, zademonstrowane z uwzględnieniem perspektywy wewnętrznej i zewnętrznej na komunikatywnym modelu znaku Karola Peirce'a. Lakuna powstaje zawsze wtedy, gdy reprezentamen

¹ J. Sorokin, *Metod ustanovlenija lakun kak odin iz sposobov vyjavenija specyfiki lokal'nych kul'tur*, [w:] *Nacoinal'no-kul'turnajaspecyfika rečevogo povedenija* (Akademija nauk SSSR. Institut jazykoznanija), red. A. Leont'ev, J. Sorokin, E. Tarasov, Moskva 1977, s. 120-136.

² J. Stepanov, *Francuzskaja stilistika v sravnenii s ruskoj*, Moskva 2002, s.120.

³ I. Markovina, *Vlijanie lingvističeskich i ekstralingvističeskich faktorov na ponimanie teksta. Avtořeferat dissertacii na soiskanie učenoj stepeni kandidata filologičeskich nauk*, Moskva 1982.

⁴ A. Ertelt-Vieth, *Interkulturelle Kommunikation und kultureller Wandel: Eine empirische Studie zum russisch-deutschen Schüleraustausch*, Gunter Narr Verlag Tübingen 2005, s. 82.

ukierunkowywany jest przez interpretującego z zewnątrz do wewnątrz, tj. z obcej kultury poprzez interpretant (pojęcie/koncept) na przedmiot (denotat) tak, jak leży on u podstaw swojej relacji do interpretanta w swojej własnej kulturze. Jeżeli stworzenie takiego odniesienia nie powiedzie się, powstaje lakuna, czyli istnieje różnica między porównywanymi przedmiotami lub znaczeniami, dlatego lakuny są punktem wyjścia semiozy, sterują procesem komunikacji interkulturowej, będąc uznawane za jej punkty orientacyjne, których rozpoznanie we właściwym czasie pomaga zapobiec załamaniu się komunikacji interkulturowej. Lakuny są zatem semiotycznymi „słupami granicznymi” danej kultury, które mogą być rozpoznane jedynie z zewnątrz. Rozpoznanie lakun kieruje więc interkulturową komunikacją i wspomaga jej przebieg. Lakuny i symbole względnie znaki różnią się od siebie przez to, że znak postuluje istnienie znaczenia, podczas gdy lakuna sygnalizuje brak tego znaczenia w sytuacji komunikacji interkulturowej.

Ta przesłanka definicyjna fenomenu lakuny, według której reprezentuje on każdą interkulturową różnicę znaczenia, zdaje się być owocna dla dyskusji wokół ustalenia pojęcia lakuny. We współczesnych rosyjskich badaniach etnopsycholingwistycznych uwidacznia się pewne nadużywanie pojęcia lakuny. Wskutek etymologicznego pochodzenia tego pojęcia z łaciny, gdzie oznacza lukę, pojęcie lakuny stosowane jest tam, gdzie istnienie luki wydaje się wątpliwe, tj. w porównaniu paradygmatów w systemach językowych, pól semantycznych itp. Ponadto szkoła woroneska, reprezentowana przez Sternina/Bykową⁵, definiuje lakunę jako brak znaku dla konceptu, przy czym pomiędzy nimi, tj. pomiędzy konceptami a lakunami, nie istnieje jakoby żadna relacja determinująca. Lakuna według Bykowej to semem (koncept) bez leksemu (znaku). Tu potrzebna jest następująca uwaga krytyczna: Koncepty jako jednostki kognitywne raczej nie mogą się łączyć z lakunami, ponieważ nic nie może się łączyć z czymś, co daje to nic, tzn. lakuna sygnalizuje już brak konceptu albo jego części semantycznych. Droga do konceptu, do znaczenia znaku językowego prowadzi zawsze przez znak, tzn. słowo sygnalizuje leżący u jego podstaw koncept. Przy braku słowa obecność konceptu może być tylko przedmiotem spekulacji. Ten fakt wystarczy, aby nałożyć ograniczenie na stosowanie pojęcia lakuny. Lakuna oznacza więc różnicę znaczeniową w porównaniu semiotycznych systemów, kiedy zostają porównywane dwie kultury lub dwie subkultury między sobą czy w stosunku do kultury, w ramach której powstały te subkultury.

⁵ I. Sternin, G. Bykova, *Koncepty i lakuny*, [w:] *Jazykovoje soznanie. Formirovanie i funkcionirovanie*, red. N. Ufimceva, Sbornik statej. Rossijskaja Akademijskaja Nauk. Institut jazykoznanija, Moskwa 1998.

Luki w systemie języka (leksykalne) nie powodują, w porównaniu do lakun, żadnych różnic semantycznych, tzn. są stwierdzane w porównaniu ze znaczeniami różniącymi się intensją. Czyli porównuje się znaczenia leksykalne z różnych pól semantycznych, tak jak to ma miejsce w przykładach *najadł się – syty, napił się – ∅*. Takie luki są rezultatami komunikatywnej/kognitywnej irrelewanacji względnie redundancji językowej kategoryzacji świata zewnętrznego. Lakuna występuje zawsze w porównaniu tego samego znaczenia w różnych kulturach lub subkulturach, tj. rdzeń semantyczny tych znaczeń (ich intensja), pozostaje stały. Struktura znaczenia zmienia się zależnie od kontekstu, ponieważ nakładane są na nią lokalne konwencje kontekstualne. W ten sposób może powstać interkulturowa różnica znaczeniowa o różnej semantycznej intensywności. Ta okoliczność implikuje doprecyzowanie modelu lakun i jego optymalizację w celu zastosowania i analizy tłumaczeń tekstów literackich. Zakres lakun aksjologicznych Ertelt-Vieth⁶ nadaje się do zastosowania całego modelu w procesie tłumaczenia.

Lakuny aksjologiczne są różnicami w znaczeniu, które mogą być określone semantycznie jako *absolutne* albo *relatywne* oraz *pełne* lub *częściowe*. Jako cechy dodatkowe mogą zostać użyte znaczniki aksjologiczne: *eksplicytne* lub *implicitne*, *interkulturowe* lub *intrakulturowe*, *słabe* lub *silne*. Na tym polega następną modyfikacja modelu lakun Markoviny i Sorokina, który doświadczył już modyfikacji przez rozdzielenie wszystkich rodzajów lakun na *lakuny mentalne*, *przedmiotowe* i *czynnościowe*, których drugim wymiarem są lakuny aksjologiczne (por. Ertelt-Vieth⁷). Ta modyfikacja modelu w zakresie lakun aksjologicznych otworzyła bezpośrednią drogę do zastosowania tego modelu w procesie tłumaczenia.

Mechanizm lakunizacji

Zastosowanie modelu w analizie i tłumaczeniu wymaga precyzyjnego przedstawienia mechanizmu lakunizacji w porównaniu kontekstów. Ponieważ lakuna powstaje w interkulturowym porównaniu znaczeń, ważne jest, aby stwierdzić, które elementy znaczenia leksykalnego przepadają bądź krzyżują się lub rozchodzą podczas transferu interkulturowego.

Mechanizm powstawania lakun prezentowany jest na przykładzie zmiany struktury znaczenia leksykalnego. Znaczeniem leksykalnym jest koncept opisywany przez znak. Rdzeniem znaczenia leksykalnego jest *koncept* lub *pojęcie*, kognitywna

⁶ A. Ertelt-Vieth, *Kulturvergleichende Analyse von Verhalten, Sprache und Bedeutungen im Moskauer Alltag. Beitrag zu einer empirisch, kontrastiv und semiotisch ausgerichteten Landeswissenschaft*, Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris, Peter Lang 1990.

⁷ Ibidem, 2005, s. 90.

jednostka, która wyróżnia się w interkulturowym porównaniu przez kulturową specyfikę. Stepanov określa koncept jako „Koncentrat kultury w świadomości człowieka”⁸. Koncepty cechują kultury; Stepanov mówi w związku z tym o *konstantach (stałych)*, konceptach, które odróżniają jedną kulturę od drugiej⁹. Anna Wierzbicka nazywa te koncepty „key words”¹⁰. Koncepty różnią się od pojęć. Koncept jest zawsze rozwinięciem pojęcia w semiotycznej przestrzeni danej kultury. Koncepty są podstawą dla rozwijania się znaczeń konotatywnych. Sorokin mówi o lakunach jako zjawiskach konotacji¹¹. Zakres konotatywnego tworzenia jest więc produktywnym zakresem danej kultury. Konotacja jest samodzielnym znaczeniem, które dysponuje swoją własną przestrzenią semiotyczną w kodzie. Konotacja staje się zawsze denotacją, jeżeli produkuje dalsze konotacje. Mechanizm powstawania konotacji polega według Barthesa¹² na kognitywnie uwarunkowanym przesunięciu się denotatu na pozycję kontekstu. Kontekst gra tu decydującą rolę.

Mechanizmy kontekstualne są aktualizacją znaczenia. Do przedstawienia mechanizmu lakunizacji ważne są też dwie wielkości semantyczne znaczenia leksykalnego – intensja / kontensja (zawartość znaczeniowa) i ekstensja (zakres znaczeniowy). Według tych wielkości następuje aktualizacja znaczenia leksykalnego w kontekście, odbywa się selekcja jednakich lub podobnych elementów znaczenia (semów). Aktualizację znaczeń leksykalnych w kontekście można pokazać na przykładach ekspansji względnie kondensacji znaczeń, parafrazy i paraleksmu. Te aspekty określają strukturę znaczenia leksykalnego, jak i funkcjonowanie znaczenia leksykalnego w kontekście podlegającego w interkulturowym porównaniu często zmianom i sterują semantyczną intensywnością lakuny.

Umiejscowienie teorii lakun w ramach teorii przekładu

Kulturowy aspekt przekładu objawia się dalej w dychotomii postulowanych przez Friedricha Schleiermachera maksym tłumaczenia: Albo autor przemieszczony jest przez tłumacza w kierunku czytelnika, albo czytelnik udaje się w podróż

⁸ J. Stepanov, *Konstanty. Slovar' russkoj kul'tury. Opyt issledowanija*. Škola „Jazyki russkoj kul'tury”, Moskwa 1997, s. 40.

⁹ Ibidem, s. 78.

¹⁰ A. Wierzbicka, *Understanding Cultures through Key Words: English, Russian, Polish, German, Japanese*, New York: Oxford University Press 1997. [Tutaj: tłum. z ang. = A. Vežbicka-ja, *Ponimanie kul'tur čerez posredstvo ključevykh slov*, perevod s anglijskogo A. D. Šmeleva, Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury 2001, s. 35].

¹¹ Ibidem, 1997, s. 123.

¹² R. Barthes, *Elemente der Semnologie*, tłum. z franc. E. Moldenhauer. Frankfurt am Main: Syndikat, 2. Auflage 1981, s. 75.

badawczą wgląd obcej kultury, obcego stylu i obcych cech, które przekazywane są przez tłumaczony tekst literacki czytelnikowi kultury docelowej. Dwie tendencje tłumaczenia są powiązane w teorii przekładu z fenomenem ekwiwalencji tłumaczenia. Problematyka ekwiwalencji tłumaczenia jest dla translatoologii kością niezgody, wokół której od lat toczą się liczne dyskusje. Ekwiwalencja tłumaczenia stoi w ścisłym związku z problematyką zasadniczej możliwości komunikacji interkulturowej, postulowanej przez etnopsycholingwistów, to jest z zasadniczą przetłumaczalnością języków i kultur.

Roman Jakobson mówi tu o *ekwiwalencji w dyferencji*¹³, to jest o możliwości porozumiewania się między kulturami pomimo istniejących różnic. Ta przesłanka jest wstępem do umiejscowienia teorii lakun w obrębie teorii tłumaczenia, które polega na dopełnianiu teorii ekwiwalencji przez teorię lakun. Ekwiwalencja w dyferencji nie jest zatem niczym innym jak ekwiwalencją w lakunie względnie pomimo lakuny. Lakuna i ekwiwalencja są więc dwoma stronami medalu, stoją wobec siebie w stosunku odwrotnie proporcjonalnym: *im większy semantyczny stopień ekwiwalencji, tym mniejsza semantyczna intensywność lakuny i odwrotnie*. Ten stosunek określa dystans kontaktu interkulturowego w określonej sytuacji kontekstowej. Ten postulat nadaje ekwiwalencji nowy status i wraz z nim nową definicję, wedle której reprezentuje ona właściwy proces tłumaczenia i przedstawia go.

Ekwiwalencja ukierunkowana jest więc na proces¹⁴, podczas gdy rezultatem tłumaczenia jest tekst adekwatny oryginałowi, tzw. translat. Ekwiwalencja jest dlatego drogą do osiągnięcia *adekwatności* tłumaczenia. Adekwatność jest ukierunkowana zarówno na wynik, jak i na proces, ponieważ ustanowienie relacji adekwatności następuje zawsze poprzez zachowanie wymagań inwariantności (inwariantu przekładu). Te ostatnie osiągnięte są zawsze poprzez adekwatność koniecznych transformacji w procesie tłumaczenia, adekwatność leży więc u podstaw inwariantu przekładu. Inwariant przekładu jako zjawisko kognitywne można określić także pojęciem *ekwiwalencji na poziomie obrazowania*¹⁵.

Inwariant przekładu jest zatem *tertium comparationis*, zawartością, jego funkcjonalnymi dominantami, które mogą być postrzegane jako *skopos* tłumaczenia. Inwariant przekładu jest *wewnątrztekstowym skoposem*, inne czynniki towarzyszące procesowi tłumaczenia (np. zleceniodawca) konstytuują zatem

¹³ R. Jakobson, *On Linguistic Aspects of Translation*, [w:] *On Translation*, red. R. Browers, Cambridge/Mass.: Harvard University Press 1959, s. 233.

¹⁴ J. Albrecht, *Invarianz, Äquivalenz, Adäquatheit*, [w:] *Übersetzungswissenschaft. Ergebnisse und Perspektiven*, red. Arntz, Reiner & Thome, Gisela Gunter Narr Verlag Tübingen 1990, s. 75; Reiß, Katharina; Vermeer, Hans, 1984, *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. 2. Auflage. Max Niemeyer Verlag Tübingen 1991, s. 139.

¹⁵ E. Tabakowska, *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu*, Kraków 2001, s. 50.

skopos pozatekstowy. Inwariant przekładu jest więc tym, co w tłumaczeniu ma zostać oddane środkami języka docelowego. Wykroczenie przeciw inwariantowi przekładu powoduje deformację tłumaczenia w samowolną interpretację. Różnicę między interpretacją a tłumaczeniem określa motywacja przedsięwziętych transformacji tłumaczeniowych, która opiera się na bazie adekwatności. Za wymagania inwariantu przekładu mogą być uznawane wszystkie znane rodzaje ekwiwalencji: ekwiwalencja formalna vs. dynamiczna¹⁶, overt vs. covert translation¹⁷, ekwiwalencja funkcjonalna/komunikatywna¹⁸, płaszczyzny ekwiwalencji¹⁹, ekwiwalencja normatywna tekstu, pragmatyczna i formalno-estetyczna²⁰.

Ekwiwalencja powinna jednak być uzależniona od zmiany denotatywnej struktury znaczenia leksykalnego w kontekście. Ta zmiana wyraża się semantycznie w lakunie. Zachowanie wymogów inwariantu przekładu może nastąpić poprzez osiągnięcie relacji ekwiwalencji. W rzeczywistości funkcjonuje to często inaczej: Zdefiniowane konwencje kontekstualne powodują zmiany denotatywnych struktur znaczeń leksykalnych w procesie tłumaczenia. Te zmiany prowadzą do wzrostu semantycznej intensywności lakun i powodują, przy pewnej semantycznej intensywności, utratę licznych relacji ekwiwalencji. Wymogi inwariantu przekładu pozostają przy tym mimo wszystko zachowane, a tłumaczenie uznawane jest za adekwatne wobec oryginału, to jest za jego translację. Powstaje więc skala denotatywnych i konotatywnych relacji ekwiwalencji²¹, u podstaw których leżą określone aksjologiczne typy lakun: Ekwiwalencja całkowita bazuje na braku lakun (relacja jeden do jednego), *relatywna lakuna językowa* wzgl. *częściowa lakuna mowy* daje ekwiwalencję częściową (*relatywna lakuna językowa inkluzji - rozbieżna vs. zbieżna*, *relatywna lakuna językowa heteronimii* – relacja jeden do części, *niby-relatywna lakuna językowa* – tzw. fałszywi przyjaciele tłumacza), a ekwiwalencja zerowa bazuje na *absolutnej denotatywnej* i *absolutnej synifikatywnej lakunie językowej*. W kontekście mogą zostać ponadto odkryte *pełne skompensowane* i *nieskompensowane lakuny mowy*, które też należą do zakresu ekwiwalencji zerowej. Powstają najczęściej przez utratę albo kompensację materiału języka wyjściowego (semy,

¹⁶ E. A. Nida, *Towards a Science of Translating. Wirth Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden: E. J. Brill 1964, s. 165.

¹⁷ J. House, *A Model for Translation Quality Assessment*, Tübingen 1977.

¹⁸ G. Jäger, *Kommunikative und funktionelle Äquivalenz*, [w:] *Linguistische Arbeitsberichte 7. Beiträge zur Übersetzungswissenschaft*, red. R. Eckert, R. Große, A. Neubert, R. Růžička Leipzig 1973, s. 60.

¹⁹ V. Komissarov, *Linguistische Modelle des Übersetzungsprozesses*, [w:] *Übersetzungswissenschaft*, red. W. Wilss, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1981, s. 172.

²⁰ W. Koller, *Einführung in die Übersetzungswissenschaft 7*, aktualisierte Auflage, Quelle & Meyer Verlag Wiebelsheim 2004, s. 228.

²¹ Ibidem.

konotemy). W kontekście odkrywane są też *częściowe lakuny mowy*, które powstają w ramach jednego pola semantycznego według zasady organizacyjnej znaczeń *hiperonim – hiponim*. Dlatego lakuny częściowe dzielone są na *zgeneralizowane* i *skonkretyzowane*. Konkretnie przykłady lakunizacji zostały opisane szczegółowo przez autora²².

Zastosowanie modelu lakun w analizie i tłumaczeniu tekstów literackich

Zastosowanie modelu lakun w analizie i tłumaczeniu tekstów literackich można unaocznic na przykładzie przekładu opowiadania Marka Nowakowskiego *Chamuś*²³ dokonanego przez Karla Dedeciusa na język niemiecki. Inwariantna treść została tu ujęta dzięki użyciu konceptu izotopii. Izotopy są zatem elementarnymi kognitywnymi partykułami znaczeniowymi, przyczyniającymi się do tematycznego sensu danego tekstu. Poprzez odnajdywanie i wskazywanie tematycznych wątków takich elementów znaczeniowych w ramach paradygmatu tekstu ujęta zostaje cała treść tekstu, koherencja tekstu. Dzięki temu można odkryć także rozmaite tła kulturowe tekstu, które mogą być postrzegane jako jego linie treściowe (linie tematyczne). W opowiadaniu Marka Nowakowskiego znajdziemy trzy subkultury w ramach jednego tworu, mianowicie kultury polskiej: śląskość, chłopskość i świat przestępczy. Owe trzy subkultury można bardzo wyraźnie odróżnić językowo.

²² I. Panasiuk, *Kulturelle Aspekte der Übersetzung: Anwendung des ethnopsycholinguistischen Lakunen-Modells auf die Analyse und Übersetzung literarischer Texte*, LIT Verlag Münster 2005.

²³ Akcja opowiadania rozgrywa się w małym śląskim miasteczku, do którego do pracy w kopalni przybywają ludzie z całej Polski. Rzec idzie o trzy osoby – Genka Bednarskiego (w jego imieniu autor relacjonuje całą opowieść) i Fredka, dwóch złodziei z Warszawy, którzy przed przybyciem na Śląsk odsiedzieli swoją karę w kompanii karnej, a także o Chamusia/Bäuerlein (ewentualne określenie z języka półświatka na człowieka pochodzącego ze wsi), którego zostawiła żona z dwiema córkami i który udał się na Śląsk w celu zarobienia pieniędzy. Genek i Fredk zazdroszą mu jego pracowitości i z tegoż powodu pokpiwają z niego twierdząc stale, że Chamy, „Drecksbauern”, zawsze są „pazerni na pieniądze” i gotowi umordować się na śmierć, by tylko zarobić pieniądze na „morgi”. Stąd przezwisko Chamuś, jako wyraz niechęci do wszystkich rolników. Ci trzej mężczyźni pracują razem w jednej kopalni. Chamuś wykonuje najcięższą i najlepiej opłacaną pracę, aby zarobić pieniądze na utrzymanie siebie i swoich dwóch córek. Genek i Fredk natomiast wymigują się od pracy i zerkają z zazdrością na Chamusia, robiąc cały czas uszczypliwe uwagi na jego temat. W wolnym czasie bawią się z lokalnymi dziewczętami i przepijają swój i tak mały zarobek, gdyż zarobili tyle, ile pracowali. Po knajpianej rundzie Fredk po cichu wpada na pomysł obrabowania Chamusia. Chłopskim sposobem naiwny chłop chowa cały zarobek z ostatnich dwóch tygodni w poduszce. Fredkowi, który tak czy siak zdobył już duże doświadczenie w swym „fachu” obrabowanie Chamusia nie przychodzi z trudem. Włamuje się do niego i znajduje pieniądze ukryte w poduszce.

W przekładzie opowiadania *Chamuś/Bäuerlein* Marka Nowakowskiego chodzi w pierwszym rzędzie o oddanie wszystkich płaszczyzn subkulturowych, które w tekście oryginalnym są językowo odpowiednio zaakcentowane. Na pierwszy plan wysunięta zostaje dlatego pierwsza płaszczyzna sygnalizacyjna skazu – warstwa językowo-stylistyczna, zawierająca w językowej formie każdy z subkulturowych kodów: śląskość, chłopskość i język półświatka. Oddanie językowo-stylistycznej płaszczyzny sygnalizacyjnej w tłumaczeniu uchodzi za podstawowy postulat inwariantności, do którego w swoim przekładzie dąży Karl Dedecius. Teksty literackie, jak wiadomo, należą – według typologii Kathariny Reiß²⁴ – do tekstów kładących nacisk na formę, w interpretacji których w tłumaczeniu akcent przesunięty zostaje z denotatywnej treści czy denotatywnej informacji na nadanie tekstowi artystycznej formy. Formę tekstu literackiego kształtują konotatywne warstwy znaczeniowe, deklarowane jako inwariantności treści całego tekstu.

Recepcja i analiza tekstu oryginalnego zaczyna się zatem od określenia inwariantnych treści, które powinny być odtworzone w procesie przekładu. Szuka się poszczególnych elementów treści, dających się podzielić w określone grupy tematyczne na podstawie ich wspólnych cech semantycznych. Tak więc stwierdza się trzy łańcuchy warstw izotopowych obejmujące linię tematyczną całego opowiadania. Izotopy tworzą wspólnie poszczególne tematy (dominanty treściowe), które w przekładzie danego tekstu koniecznie muszą zostać zachowane. Leksemy tworzą tematyczne wątki izotopowe za pomocą wspólnych cech semantycznych, zawartych w każdym z leksemów, przez co określona zostaje tematyczna przynależność owych leksemów na bazie kognitywnej. Ustalony zostaje tutaj skopos na podstawie przedstawionych postulatów inwariantności, mianowicie poprzez oddanie trzech subkulturowych, posiadających cechy skazu, warstw treściowych (dominant treściowych) w przekładzie, oraz przez zachowanie funkcjonalno-komunikatywnych wartości każdego leksykalnego elementu znaczeniowego kultury wyjściowej w kulturze docelowej. Zachowanie poszczególnych inwariantnych treści dokonuje się poprzez stworzenie relacji ekwiwalencji między alternatywnymi elementami znaczeniowymi w każdym łańcuchu izotopowym. Przy tworzeniu relacji ekwiwalencji wychodzi się od stwierdzenia lakun, które w kontekstualnej ramie semantycznie stopniują każdą relację ekwiwalencji. Stworzenie każdej relacji ekwiwalencji odbywa się poprzez zastosowanie określonych metod przekładu, które same ze sobą tworzą czy nawiązują relację ekwiwalencji, przy czym rozpoznanie

²⁴ K. Reiß, *Textbestimmung und Übersetzungsmethode. Entwurf einer Texttypologie*, [w:] *Übersetzungswissenschaft*, red. W. Wilss, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1981, s. 77.

kontekstowo uwarunkowanej semantycznej dyferencji w postaci lakuny decyduje o wyborze metody tłumaczeniowej.

Poszczególne tematyczne poziomy izotopowe zestawione zostają tym samym według zasady rekurencji, to znaczy przez odnalezienie powtarzających się cech semantycznych w związkach kontekstualnych lub przez metaforyczne skojarzenie różnych scen dzięki wspólnym centralnym elementom. Owe semantyczne cechy są klasemami, które w ramach pojedynczych linii treściowych wyrażają wspólną konotatywną cechę. Chodzi więc o wspólne konotatywne semy, konotemy, które określają tematyczną przynależność leksemu, to znaczy ich przynależność do jednej z prezentowanych w tym opowiadaniu subkultur.

Semantyczna analiza tekstu wykazała zatem, co następuje: *Gwara przestępcza*, dominująca tematyczna warstwa izotopowa, przedstawia koncentrat elementów znaczeniowych pochodzących z różnych warstw języka polskiego. Dominujące są tu jednak elementy semantyczne mowy poufalej jak też potocznej. Pierwsza warstwa izotopii składa się więc z następujących leksykalnych elementów znaczeniowych, które poprzez wspólną cechę konotatywną wykazują przynależność do świata przestępczego:

Chamuś

(zgrana) kupa
spiknęliśmy się
w ferajnę
po swojskiej mowie
kobita
nie swojaków
frajerek
cham
na forszę
pazerna sztuka
tyrka
hece
dzieciarnia
chłopaczki
harował
charty na robotę
te chamy
łase na forszę
kopyta
machnął
dwójkę bachorów
dwójkę dorobić
niespecjalne

Bäuerlein

(eingespielter) Haufe
uns geschworen
zu einer Clique
an den vertrauten Sprüchen
Weib
nicht vom Fach
'ne Nulpe
die Bauern
auf die Moneten
gierig
Plackerei
Geschichten
die Rangen
Kameraden
schuftete
wilde Schaffer
diese Drecksbauern
geil aufs Geld
alle vieren
fabriziert
zwei Bälger
zwei dazuwirtschaften
nichts Rechtes

chamisko	Drecksbauer
wiochę	schönes Dorf
poszła (z innym)	(mit einem anderen) durchgebrannt
(mu) się puszczała	ging sie fremd
heca	Quatsch
meta	sturmfreie Bude
zaprawiony (porządnie)	(ordentlich) ausgesäuselt
o zaprawce	von einer Sauferei
(z dawnego) fachu	(aus der guten) Zeit
chapnęli	stibitzt
załatwiłem	ausgenommen
forsiątka	die Monetchen
nu się pusiła	sitzengelassen
(wielkie) chłopisko	ein Kerl wie ein Baum
wyłąc się	halts Maul
kiepsko	mau
chowa	zieht groß
cholernie	verdammt
jak cholera	wie der Teufel
Pękniemy (z tej kopalni)	(Wir) verdrücken uns (aus dieser Zeche)
musowo	verdammt noch mal

Elementy semantyczne wschodniopolskiego języka *chłopskiego* zawarte są na następującej płaszczyźnie izotopii:

- Łolaboga, (jaki ten dym) carny!	„Herrgöttle, (is dieser Rauch) swarz!“
trochu	ein bisschen
tęgie	ordentlich
zaciąga	quatschte fort
ja zarobił	verdient
- Pomału się wprawiam -	„ <i>Pomali</i> üb ich mich ein“
trza	muss
wywłoka	die
bidny	armes

Gwara śląska, w której tle rozgrywa się akcja opowiadania, reprezentowana jest w tekście nie zawsze za pomocą wyrazów czysto śląskiego pochodzenia, często potęgowana jest użyciem germanizmów (np. *fajerant* – *Feierabend*) w języku polskim, a także niektórych oceniających określeń (np. *Hanysy* – mniej więcej *brudni Ślązacy*) odnośnie śląskości. Ujawnia się to w następujących elementach semantycznych tematycznego łańcucha izotopii:

sztajger	Steiger
pierona	Pjerona
agrobat	Agrobat

- Ja, ja, rychtyg -	„Ja, ja, rychtyg”, ...
po szychcie	nach der Schycht
po szychcie	nach der Schicht
pieruńska szychta	pjerunische Schycht
do fajrantu	bis zum <i>Feirant</i>
- No, Pierony	„No, Pjerony“,
Fajer (Adolf)	<i>Fajer</i> (Adolf)
- (Piepszone) Hanyse!	„(Verfluchte) Hanyse!”

W dalszej części analiza lakun skoncentrowana będzie na zagadnieniu, jak dalece omawiane lakuny mogą oddziaływać na zachowanie inwariantności i osiągnięcie adekwatności przekładu. Skoncentruję się tutaj przede wszystkim na tych przypadkach, które w przytoczonych łańcuchach izotopii wydają się być brakiem utworzonych relacji ekwiwalencji. Odtwarzając polski język chłopski, jak i gwarę śląską, Dedecius sięga po zbliżoną do języka niemieckiego transliterację polskich wyrazów, które w niemieckojęzycznym kontekście potrzebują kompensacji w postaci wyjaśnienia:

„ <i>Chamisko</i> ”. – Odpowiedziałem krzywym uśmiechem. – No, jak tam robota?”	<i>Drecksbauer</i> . Ich antwortete mit einem krummen Lächeln. „Na, wie steht’s mit der Arbeit?”
<i>Pomalu</i> się wprawiam – odparł. – Tylko nie wiadomo, <i>wiela grosza</i> za to wpadnie.	„ <i>Pomali</i> üb ich mich ein“, antwortete er.
„ <i>Wiela</i> ” i „ <i>pomalu</i> ” – zapamiętałem te wiejskie śmieszne słowa.	„Nur weiß ich <i>net</i> , wie <i>fülle Groschen</i> dabei abfallen.“
	„ <i>Fülle</i> “ und „ <i>pomali</i> “, diese lächerlichen Dorfwörter, habe ich mir gemerkt.

Dedecius konstruuje w języku niemieckim polski język chłopski, posługując się elementami dialektów niemieckich. Rozwiązanie tej sytuacji okazuje się moim zdaniem w tym przypadku niezbyt szczęśliwe. Poprzez zaproponowany wynik przekładu *pomalu* (*langsam*) – *pomali* (?) powstaje pełna lakuna mowy prowadząca do tego, że znaczenie wyjściowe pozostaje dla docelowego odbiorcy niejasne. Powstała lakuna nie zostaje zrekompensowana i ograniczona, jak i adekwatność tłumaczenia w tym miejscu nie odpowiada łańcuchowi izotopii „język chłopski”. Tym samym u podstaw relacji ekwiwalencji leży pełna lakuna mowy. Znaczenie trafnej imitacji dźwiękowej polskiego *wiela* i niemieckiego *fülle* można uznać za całkowicie adekwatne. Negacja z nadreńskiego dialektu *net* wstawiona została widocznie w celu kompensacji polskiego regionalnego języka chłopskiego, może jednak irytować niemieckiego odbiorcę przez to, że powstaje iluzja przeniesienia akcji opowiadania ze Śląska do Nadrenii.

Przykład przekładu *wyjadacz* – *ein alter Hase* kryje w sobie na denotatywnej płaszczyźnie znaczeniowej pełną lakunę mowy, która powstała wskutek różnych

denotacji. Adekwatność przekładu tłumaczy się w przytoczonym przypadku zgodnością obu znaczeń na konotatywnym poziomie znaczeniowym. Te ekwiwalenty dysponują różnymi semami centralnymi, pokrywają się jednak w ich peryferyjnych, kontekstualnych semach, konotemach. Mimo zaistnienia pełnej lakuny mowy zrekompensovanej przez kontekst, oba warianty można uznać za adekwatne.

Przekład tytułu opowiadania „*Chamuś*” – „*Bäuerlein*” dostarcza częściową lakunę mowy, która powstała wskutek częściowej utraty silnie negatywnego znaczenia polskiego. Aksjologiczny potencjał niemieckiego określenia *Bäuerlein* w porównaniu z polskim *Chamuś* jest wyraźnie słabszy. Semantyczna intensywność częściowej lakuny mowy graniczy w tym przypadku z pełną lakuną mowy. W przytoczonym wyżej przykładzie przekładu *Chamisko – Drecksbauer* semantyczna intensywność częściowej lakuny jest znacznie mniejsza. Powstaje wręcz wrażenie, że w tym przypadku nie chodzi o żadną lakunę.

Analiza lakun przekładu wykazała tendencję zastosowania kompensacji w ramach całego paradygmatu tekstu. Tendencja ta wyjaśniona może zostać silną aksjologią leksykalnego znaczenia polskiego *Cham*, które gubi się w wielu miejscach tekstu niemieckiego przekładu:

- Zawsze mówiłem, że *cham* to *na forse* pazerna sztuka – zaśmiał się Genek.

„Ich hab’s ja immer gesagt, dass *die Bauern gierig sind auf die Moneten*,” lachte Genek

- *Te chamy* – tłumaczył nam Genek – wszystkie takie *łase na forse*. Kopyta wyciągną, żeby zarobić więcej.

„*Diese Drecksbauern*”, erklärte uns Genek, „sind alle so *geil aufs Geld*. Sie *krepieren auf allen vieren*, nur um mehr zu verdienen.“

Cały szereg częściowych lakun mowy powstaje w przypadku przekładu leksemu *dziewczynki (Mädchen)*, *dzieciaki – Gören* w ramach paradygmatu tekstu. Adekwatność tłumaczenia zagwarantowana zostaje dzięki zastosowaniu kompensacji w paradygmacie tekstu.

Absolutną lakunę językową i równocześnie pełną skompensowaną lakunę mowy w tekście powoduje nazwa marki, która określa najtańsze polskie papierosy. W przykładzie zostaje ona zminimalizowana do pełnej lakuny mowy:

Ale i tak przyszedł ten wredny ranek, kiedy kieszenie stały się już zupełnie puste i ledwie zebrałśmy na paczkę *sportów*.

Aber der elende Morgen kam unweigerlich, als die Taschen völlig leer waren, und wir kaum das Geld für ein Päckchen *Glimmstängel* zusammenbrachten.

Adekwatność przekładu osiągnięta zostaje dzięki zachowaniu inwariantności treści (przekład funkcjonalny). Pełna niezrekompensowana lakuna mowy widoczna jest w przypadku tłumaczenia polskiego leksemu *wywłoka* – *Schlampe, Flittchen*. Tłumacz rezygnuje z kompletnej reprodukcji leksemu, ogranicza się jedynie do zaimka wskazującego, mającego przejąć na siebie emocjonalne naładowanie całego leksemu:

<p>- <i>Wywłoka</i> – wyrzucił chrapliwie.- Poszła ode mnie jeszcze w moich stronach, znaczy się w Orczysku.</p>	<p>„Die hat sich davongemacht“, kam es heiser heraus. „Auf und davon, noch bei uns zu Hause, das heißt in Orczysko.“</p>
--	--

Analiza lakun użyta zostaje w tym kontekście jako kognitywna metoda stałego zależnego od kontekstu ukierunkowania znaków na zewnątrz do języka docelowego i uważana jest za kognitywny proces poszukiwań adekwatnych i istotnych dla kontekstu treści.

Wnioski końcowe

Zastosowanie modelu lakun w analizie i tłumaczeniu intensyfikuje proces tłumaczenia jako komunikację interkulturową przez to, że metoda lakun oferuje możliwość stworzenia prognozy interkulturowych różnic w taki sposób, że tłumacz nie zaczyna od poszukiwania ekwiwalentów w procesie tłumaczenia, co często może pociągać za sobą nieadekwatne zrozumienie pewnych znaczeń immanentnych dla danej kultury, tylko zaczyna od uwrażliwienia na istniejące różnice kulturowe. To jest możliwość oglądania procesu tłumaczenia z innej perspektywy, tzn. *ustalenie rodzajów lakun staje się punktem wyjścia do stworzenia relacji ekwiwalencji*, ponieważ według Ertelt-Vieth lakuny są punktem wyjścia semiozy²⁵. Model lakun okazuje się być inwentarzem czynników dla semantycznej mierzalności ekwiwalencji, na którego brak w translatologii wskazywał jeszcze Wolfram Wilss²⁶. Jednocześnie teoria lakun sprzyja rozwinięciu kompetencji interkulturowej tłumacza i pomaga w przewidywaniu (antycypacji) specyfiki kulturowej tekstów literackich.

²⁵ Ibidem, s. 86.

²⁶ W. Wilss, *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden*, Ernst Klett Stuttgart 1977, s. 157.

Bibliografia

1. Albrecht J., *Invarianz, Äquivalenz, Adäquatheit*, [w:] *Übersetzungswissenschaft. Ergebnisse und Perspektiven*, red. Arntz, Reiner & Thome, Gisela Gunter Narr Verlag Tübingen 1990, s. 71-81.
2. Barthes R., *Elemente der Semiologie, tłumaczenie z francuskiego Eva Moldenhauer*, Frankfurt am Main: Syndikat 1964/1981, 2. Auflage.
3. A. Ertelt-Vieth, *Kulturvergleichende Analyse von Verhalten, Sprache und Bedeutungen im Moskauer Alltag. Beitrag zu einer empirisch, kontrastiv und semiotisch ausgerichteten Landeswissenschaft*, Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris: Peter Lang 1990.
4. Ertelt-Vieth A., *Interkulturelle Kommunikation und kultureller Wandel: Eine empirische Studie zum russisch-deutschen Schüleraustausch*, Gunter Narr Verlag Tübingen 2005.
5. House J., *A Model for Translation Quality Assessment*, Tübingen 1977 (= Tübinger Beiträge zur Linguistik, 88).
6. Jäger G., *Kommunikative und funktionelle Äquivalenz*, [w:] *Linguistische Arbeitsberichte 7. Beiträge zur Übersetzungswissenschaft*, red. R. Eckert, R. Große, A. Neubert, R. Růžička, Leipzig 1973, s. 60-74.
7. Jäger G., *Translation und Translationslinguistik*, VEB Max Niemeyer Verlag Halle 1975 (Saale).
8. Jakobson R., *On Linguistic Aspects of Translation*, [w:] *On Translation*, red. R. Browers, Cambridge/Mass.: Harvard University Press 1959, s. 232-239.
9. Jakobson R., *Linguistische Aspekte der Übersetzung*, [w:] *Übersetzungswissenschaft*, red. W. Wilss, tłum. Karl-Heinz Freigang, Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt 1981, s. 189-198.
10. Jakobson R., *Linguistics and Poetics*, [w:] *Selected Writings. Poetry of Grammar and Grammar of Poetry*, red. S. Rudy, Mouton Publishers, The Hague, Paris, New York 1981, s. 18-51.
11. Jakobson R., *Linguistische Aspekte der Übersetzung*, [w:] *Roman Jakobson. Semiotik. Ausgewählte Texte 1919-1982*, red. E. Holenstein, tłum. Elmar Holenstein, Suhrkamp Verlag 1988, s. 481-491.
12. Koller W., *Einführung in die Übersetzungswissenschaft 7.*, aktualisierte Auflage, Quelle & Meyer Verlag Wiebelsheim 2004.
13. Komissarov V., *Linguistische Modelle des Übersetzungsprozesses*, [w:] *Übersetzungswissenschaft*, red. W. Wilss, Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt 1981, s. 171-185.
14. Markovina I., *Vlijanie lingvističeskich i ekstralingvističeskich faktorov na ponimanie teksta. Avtoreferat dissertacii na soiskanie učenoj stepeni kandidata filologičeskich nauk*, Moskva 1982.
15. Nida E. A., *Towards a Science of Translating. Wirth Special Refernce to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden: E. J. Brill 1964.
16. Panasiuk I., *Kulturelle Aspekte der Übersetzung: Anwendung des ethnopsycholinguistischen Lakunen-Modells auf die Analyse und Übersetzung literarischer Texte*, LIT Verlag Münster 2005.
17. Reiß K., *Textbestimmung und Übersetzungsmethode. Entwurf einer Texttypologie*, [w:] *Übersetzungswissenschaft*, red. W. Wilss, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1981, s. 76-91.
18. Reiß K., Vermeer H., *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, 2. Auflage, Max Niemeyer Verlag Tübingen 1991.
19. Sorokin J., *Metod ustanovlenija lakun kak odin iz sposobov vyjavlenija specifiky lokal'nych kul'tur*, [w:] *Nacoinal'no-kul'turnaja specifika rečevogo povedenija (Akademija nauk SSSR. Institut jazykoznanija)*, red. A. Leont'ev, J. Sorokin, E. Tarasov, Moskva: Izdatel'stvo Nauka 1977, s. 120-136.
20. Stepanov J., *Francuzskaja stilistika v sravnenii s russkoj*, Moskva 2002.

21. Stepanov J., *Konstanty. Slovar' russkoj kul'tury. Opyt issledovanija*, Škola „Jazyki russkoj kul'tury” Moskva 1997.
22. Sternin I., Bykova G., *Koncepty i lakuny*, [w:] *Jazykovoje soznanie. Formirovanie i funkcionirovanie*, red. N. Ufimceva, Sbornik statej. Rossijskaja Akademija Nauk. Institut jazykoznanija. Moskva 1998.
23. Tabakowska E., *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu*, Kraków 2001.
24. Wierzbicka A., *Understanding Cultures through Key Words: English, Russian, Polish, German, Japanese*, New York: Oxford University Press 1997. [Tutaj: tłumaczenie z angielskiego = Vežbickaja A. (2001): *Ponimanie kul'tur čerez posredstvo ključevykh slov*. Perekod s anglijskogo A. D. Šmeleva. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury].
25. Wilss W., *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden*. Ernst Klett Stuttgart 1977.

Problems of Translation in Aspects of Intercultural Communication

Abstract

This paper deals with the positioning Lacunae Theory in translation theory from the point of views of Russian ethnopsycholinguistics, as well as at applying the lacunae model in the process of translation. The application of Lacunae Theory in translation theory consists in its complementing of the contentious Theory of Equivalence. The equivalence relation in the framework of a context is specified by its approximal character (Wills, Albrecht). What is approximal here is merely the semantic dimension of a lacuna. Such circumstance leads to the establishment of the relation between the two inversely proportional terms: the greater the semantic extent of an equivalence relation between the lexical meanings to be compared or translated, the lower is the semantic intensity of the lacuna frequently used to express in context the approximal similarity (equality) of such lexical meanings. On the other hand, greater semantic intensity of the lacuna indicates lower equality of the equivalents to be compared. Lacuna and equivalence mutually complement one another. Here, lacuna and equivalence are two sides of the same coin, with the lacuna serving as the starting point for the semantic assessment of an equivalence relation.

Keywords: psycholinguistics, ethnopsycholinguistics, intercultural communication, lacuna, lacuna theory, lacuna model, equivalence, invariance, adequacy